

تحلیل محتوای مقالات حوزه خصوصی سازی آموزش عالی در مجلات علمی کشور

مریم سادات قریشی خوراسگانی^{1*}، محمد یمنی دوزی سرخابی²، غلامرضا ذاکر صالحی³، گلنار مهران⁴

1- استادیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران

2- استاد دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران

3- دانشیار مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، تهران

4- استاد دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران

چکیده

با توجه به گسترش خصوصی سازی در آموزش عالی و ظهور انواع دانشگاه پولی در کشور، ضرورت پژوهش و شناسایی آثار خصوصی سازی این بخش احساس می‌شود. با هدف مطالعه و بررسی سهم مقالات علمی در زمینه خصوصی سازی آموزش عالی ایران، شناسایی آثار خصوصی سازی آموزش عالی و دستیابی به راهکارها و پیشنهادهای پژوهشگران برای کاهش یا رفع آثار منفی آن در دوره زمانی 95-1370، با جستجو در پایگاه‌های اطلاع‌رسانی معتبر، 28 مقاله مرتبط با موضوع خصوصی سازی آموزش عالی استخراج و 223 راهکار و پیشنهاد از جنبه‌های مختلف سنخ‌شناسی به روش تحلیل محتوای مقوله‌ای مورد مطالعه قرار گرفت. ضریب اهمیت مقوله‌های استخراج شده به روش آنتروپی شانون به دست آمد. نتایج نشان داد که علی‌رغم گسترش بی‌رویه خصوصی سازی در آموزش عالی و اهمیت آن، سهم پژوهش در این حوزه بسیار کم است. از بین آثار مثبت خصوصی سازی به ترتیب مقوله‌های کسب درآمد توسط دانشگاه‌ها، تنوع بخشی به آموزش عالی، صرفه‌جویی در هزینه‌ها و کاهش فشار مالی دولت، رشد کمی آموزش عالی و همچنین جلوگیری از تمرکزگرایی و افزایش مشارکت مردم در امور مختلف، دارای بالاترین ضریب اهمیت و اولویت‌های اول تا سوم بوده است. از بین آثار منفی خصوصی سازی نیز به ترتیب مقوله‌های افزایش دانش‌آموختگان بیکار، کاهش کیفیت فرآیند آموزش، طبقاتی شدن آموزش به نفع طبقات بالای جامعه، رشد کمی مراکز خصوصی آموزش عالی، مدرک‌گرایی و تقلب و فساد آموزشی به علاوه مشکلات ساختاری در راه‌اندازی دانشگاه‌های خصوصی دارای ضریب اهمیت بالا و اولویت اول تا سوم است.

کلیدواژه‌ها: خصوصی سازی، آموزش عالی، خصوصی سازی آموزش عالی، تحلیل محتوای

برای استنادات بعدی به این مقاله، قالب زیر به نویسندگان محترم مقالات پیشنهاد می‌شود:

Ghoraishi khorasgani, M., Yamani, M., Zakersalehi, G., & Mehran, G. (2017). A Content Analysis of Articles in Privatization of Higher Education in Iran Scientific Journals. *Journal of Science & Technology Policy*, 9(3), 61-76. {In Persian}.

1- مقدمه

آموزش آن است و چنانچه کشوری از توجه به این نظام و کوشش در راه بهبود آن چشم‌پوشی کند از رقیبان جهانی عقب خواهد ماند. طی سال‌های اخیر، افزایش جمعیت و بروز تغییر در ارزش‌های فردی و اجتماعی، اقبال به آموزش عالی را در کشور افزایش داده است. در مقابل اما محدودیت‌های منابع مالی و ظرفیت آموزش عالی دولتی در پاسخگویی به نیاز متقاضیان ورود به دانشگاه، باعث گسترش

آموزش یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه است. آموزش نه تنها حق مسلم انسان‌ها بلکه ابزاری برای توانمند ساختن آنها در ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی است [1]. امروزه بزرگ‌ترین و اصلی‌ترین بخش مولد هر جامعه بخش

منطق بازار در تمام تصمیمات اقتصادی اطلاق می‌شود» [6]. در یک تعریف کلی، خصوصی سازی آموزش عالی را می‌توان به عنوان انتقال مالکیت، مدیریت یا تأمین اعتبارات مؤسسات آموزش عالی دولتی به بخش خصوصی و افزایش نقش و مشارکت مردم در تأمین هزینه‌های آموزش عالی با اتخاذ ویژگی‌ها، هنجارهای عملیاتی و شیوه‌های مدیریتی بخش خصوصی و اصول بازار و با بکارگیری منابع بیشتر مالی و مادی تعریف کرد [7]. بنا بر تعریفی که از خصوصی سازی ارائه شد این سؤال مطرح می‌شود که چگونه می‌توان از خصوصی سازی که ماهیتی بازارگرا و با حاکمیت منطق بازار (رقابت برای کسب سود و درآمد) دارد انتظار دستیابی به اهداف والای آموزش عالی از جمله کیفیت آموزشی، برابری آموزشی و اعتلاء دانش و پژوهش در جامعه را داشت؟ ضرورت تفکر و تأمل بیشتر در مسیر خصوصی سازی آموزش عالی احساس می‌شود چرا که گسترش روزافزون این پدیده می‌تواند مشکلات زیادی را در ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی به همراه داشته باشد.

2-2 وضعیت خصوصی سازی آموزش عالی در ایران

دانشگاه‌ها در دنیای رقابتی امروز برای تضمین دسترسی و برابری آموزش عالی به تنوع بخشی منابع مالی خود پرداخته‌اند [8] و به ندرت صرفاً به صورت یک مؤسسه خصوصی تلقی می‌شوند. آنها کم و بیش ناگزیرند که برای تنوع و توسعه مالی و اعتباری خود، با بنگاه‌ها تعامل و از سرمایه‌ها و امکانات و تجهیزات و اطلاعات آنها استفاده و از منابع اختصاصی برای خود تولید درآمد نمایند [9]. از این رو با توجه به اینکه پرداخت شهریه تحصیلی به عنوان یکی از انواع خصوصی سازی و روش‌های کسب درآمد ذکر می‌شود الگوهای خصوصی سازی در ایران را می‌توان در دو بخش آتی مرور کرد.

2-2-1 قبل از انقلاب اسلامی (مدارس عالی خصوصی)

تأسیس وزارت آموزش عالی در اواخر دهه 1340 شمسی، مصادف با دوران رشد سریع اقتصادی ایران و احتیاج بیشتر به کادربهای صنعتی و اداری و همچنین امکانات مالی بیشتر دولت بوده است. در آن دوره، تقاضا برای آموزش عالی افزایش یافت و دانشگاه‌های موجود هم نتوانستند جوابگوی این درخواست‌ها باشند [10] و در کنار گسترش دانشگاه‌های

مراکز آموزش عالی خصوصی یا شهریه‌ای در کنار دانشگاه‌های دولتی شده است [2]. در سال 1395، 85 درصد متقاضیان ورود به دانشگاه‌ها با تقبل هزینه، وارد آموزش عالی شهریه‌ای شده‌اند. پاسخ به تقاضاهای رو به تزاید، آموزش عالی ایران را به سمت گسترش کمی سوق داده [3] و از سوی دیگر تحولاتی هم در ساختار آموزش عالی ایران صورت گرفته که چهره آن را تغییر داده است [4]. شایان ذکر است هر چند با گسترش مراکز آموزش عالی غیردولتی (شهریه‌ای) از جمله دانشگاه آزاد، پیام نور، غیرانتفاعی، مجازی، دوره‌های شبانه و پردیس‌های خودگردان، دسترسی داوطلبان به آموزش عالی افزایش داشته اما رشد بی‌رویه این مراکز بدون نظارت و کنترل، پیامدهایی از جمله افزایش دانش‌آموختگان بیکار، افزایش دسترسی افراد مرفه به آموزش عالی و در نتیجه شکاف طبقاتی و نابرابری آموزشی، کاهش کیفیت آموزش، محرومیت قشر کم‌درآمد برای ورود به این دانشگاه‌ها، ایجاد فشارهای جانبی و روانی بر دانشجویان و خانواده‌های آنها برای پرداخت شهریه، مدرک‌گرایی، افزایش تقاضا برای شغل‌های با درآمد بالا و مشکلات مدیریتی را برای آموزش عالی کشور و به طور کلی جامعه به وجود خواهد آورد [5]. با توجه به اهمیت موضوع خصوصی سازی آموزش عالی، حرکت دومینویی و گسترش بی‌رویه آن در سال‌های اخیر، این سؤال مطرح می‌شود که:

(الف) سهم مقالات حوزه خصوصی سازی آموزش عالی ایران چقدر بوده است؟

(ب) از نظر پژوهشگران، آثار مثبت و منفی خصوصی سازی آموزش عالی در ایران کدامند؟

(ج) پژوهشگران چه راهکارها و پیشنهادهایی برای رفع یا کاهش آثار منفی ناشی از این مسئله ارائه کرده‌اند؟

برای یافتن پاسخ سؤالات فوق‌الذکر، مقاله حاضر به تحلیل محتوای مقالات مرتبط با موضوع خصوصی سازی آموزش عالی ایران می‌پردازد.

2- مبانی نظری

2-1 مفهوم خصوصی سازی آموزش عالی

خصوصی سازی در مفهوم گسترده آن «به شیوه‌های کاهش نقش دولت و واگذاری آن به بخش خصوصی و پیروی از

بودجه آنها نیز از خزانه دولت پرداخت می‌شد و هیأت علمی و کارکنان آنها جزء حقوق‌بگیران دولت محسوب می‌شدند. دسته دوم، مؤسسات آموزش عالی آزاد که اساسنامه آنها به تصویب شورای عالی فرهنگ یا شورای مرکزی دانشگاه‌ها رسیده بود و از کمک‌های مالی دولت نیز برخوردار می‌شدند اما کارکنان آنها در استخدام دولت نبودند مانند مدرسه عالی دختران و مدرسه عالی پارس. دسته سوم، مراکز آموزش عالی خصوصی که هیچ کمک مالی از دولت دریافت نمی‌کردند مانند مدرسه عالی مطبوعات و مؤسسه علوم بانکی» [12]. به

دولتی، به گسترش دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی خصوصی و غیردولتی نیز پرداخته شد. تعداد این مراکز در سال 1357 به 25 مرکز می‌رسید (جدول 1). دانشگاه ملی که در سال 1339 تأسیس شد نقطه شروعی برای حرکت بخش خصوصی در زمینه آموزش عالی بود [11]. در این دوران به رغم اینکه کلیه مراکز آموزش عالی تحت نظارت وزارت علوم و آموزش عالی قرار داشتند اما از جنبه مالی و تأمین هزینه‌های آموزشی به سه دسته تقسیم می‌شدند: «دسته اول، مؤسسات آموزشی که دولت تأسیس کرده بود و

جدول 1) نمونه مؤسسات آموزش عالی غیردولتی قبل از انقلاب اسلامی [13]

ردیف	دانشگاه / مدرسه عالی	سال تأسیس	محل	رشته‌های تحصیلی
1	مدرسه عالی دختران	1343	تهران	زبان‌های خارجی، منشی‌گری، حسابداری، تغذیه، هنر، روان‌شناسی، فنون خانه‌داری
2	مدرسه عالی پارس	1346	تهران	راهنمایی و مشاوره، زبان انگلیسی، روان‌شناسی، فیزیک، شیمی، ریاضی
3	مدرسه عالی دماوند	1347	تهران	زبان و ادبیات انگلیسی، فرهنگ تطبیقی
4	مدرسه عالی ترجمه	1348	تهران	مترجمی زبان‌های عربی، انگلیسی، آلمانی، فرانسه، ایتالیایی و روسی
5	مدرسه عالی بیمه	1348	تهران	بیمه بازرگانی، تعاون و تأمین اجتماعی، بیمه اقتصادی
6	مدرسه عالی علوم ارتباطات اجتماعی	1345	تهران	روزنامه‌نگاری، رادیوتلوویزیون، سینما، روابط عمومی و امور اجتماعی، مدیریت، بازاریابی و تبلیغات، بازرگانی، مترجمی
7	مدرسه عالی ادبیات و زبان‌های خارجی	1343	تهران	زبان و ادبیات فارسی، انگلیسی، آلمانی، فرانسه
8	مدرسه عالی تکنولوژی ساختمان	-	تهران	تکنسین ساختمان‌سازی
9	مؤسسه عالی تکنیکوم نفیسی	1350	تهران	مکانیک، برق، راه و ساختمان
10	مؤسسه عالی حسابداری	1343	تهران	حسابداری دولتی و صنعتی، حسابداری
11	مؤسسه عالی علوم سیاسی و امور حزبی	1350	تهران	علوم سیاسی
12	مؤسسه علوم بانکی ایران	1342	تهران	علوم بانکی
13	هنرستان عالی آرت دختران	1342	تهران	فنون اداری و بازرگانی، نقشه‌کشی ساختمان
14	مدرسه عالی ایران زمین	1348	تهران	منشی‌گری، بازرگانی، کتابداری
15	مدرسه عالی ریاضیات و مدیریت اقتصادی	1350	کرج	ریاضیات، مدیریت اقتصادی
16	مدرسه عالی کشاورزی	1345	همدان	مهندسی کشاورزی، تعاون و عمران روستایی، ترویج
17	مدرسه عالی علوم	1350	اراک	فیزیک، شیمی، زیست‌شناسی، ادبیات فارسی
18	مدرسه عالی مدیریت	1349	لاهیجان	مدیریت اداری، مدیریت مالی، مدیریت صنعتی
19	مدرسه عالی مدیریت	1349	کرمان	مدیریت امور اداری، بازرگانی
20	مدرسه عالی علوم اقتصادی و اجتماعی مازندران	1349	بابلسر	اقتصاد، حسابداری، حقوق کار
21	مدرسه عالی علوم اقتصادی و اجتماعی	1349	قزوین	اقتصاد، علوم اجتماعی
22	مدرسه عالی علوم اداری و بازرگانی غزالی	1349	قزوین	مدیریت اداری، بازرگانی، صنعتی و کشاورزی
23	مدرسه عالی بازرگانی	1348	رشت	بازرگانی
24	مدرسه عالی امور قضایی و اداری	1349	قم	قضایی، خدمات اداری و شهری

امکان ادامه تحصیل را برای معلمان و کارمندان بخش‌های دولتی و خصوصی فراهم نموده است [15]. در پاسخ به دعای مذکور در خصوص نقش دانشگاه آزاد، می‌توان گفت: هر چند گسترش دانشگاه آزاد در سراسر کشور تا حدودی پاسخگوی تقاضای ورود به آموزش عالی بوده اما به استناد پژوهش رحیمی کلیشادی، این گسترش از یک طرف محدود به دسترسی اقشار پردرآمد جامعه به آموزش عالی و از طرفی دیگر، محدود به گسترش ابعاد کمی آن بوده است [16]. با گسترش کمی دانشگاه آزاد، در حال حاضر شاهد مشکلاتی از جمله کاهش کیفیت آموزش، افزایش دانش‌آموختگان بیکار، افزایش نابرابری آموزشی و همچنین افزایش فاصله طبقاتی در جامعه هستیم.

با توجه به اینکه امکان پاسخگویی به تقاضاهای روزافزون برای ورود به دانشگاه‌های دولتی وجود نداشت در کنار دانشگاه دولتی و آزاد، برنامه توسعه دانشگاه‌های غیردولتی در دهه 1360 تدوین و از دهه 1370، وزارت علوم صدور مجوز تأسیس دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیردولتی را آغاز کرد. به این ترتیب در دهه 1380، صدور مجوز و توسعه این گونه دانشگاه‌ها سرعت گرفت و در برنامه چهارم توسعه توجه خاصی به افزایش تعداد این مؤسسات و ظرفیت پذیرش دانشجو در آنها مبذول شد [4]. واژه متناقض غیرانتفاعی در کنار فعالیت انتفاعی این مؤسسات، آنها را تبدیل به بازاری برای کسب سودهای سرشار کرده است و حتی حذف نام غیرانتفاعی از این مؤسسات نیز منجر به اصلاح ساختار و پایان دادن به این تناقض نخواهد بود.

دانشگاه دیگری که در نظام آموزش عالی ایران به اجرای دوره‌های با اخذ شهریه می‌پردازد دانشگاه پیام نور است که به منظور اجرای برنامه‌های آموزشی از طریق آموزش نیمه‌حضور و از راه دور در مهرماه 1367 تأسیس شد¹. به نظر می‌رسد نقد جدی که به دانشگاه پیام نور وارد است افزایش ورود داوطلبان بدون آزمون² به آموزش عالی کشور است. علی‌رغم اینکه به نحوه برگزاری آزمون سراسری انتقادات زیادی وارد شده اما در حال حاضر به عنوان تنها

این ترتیب، موضوع ایجاد مدارس عالی خصوصی مطرح و وزارت علوم هم این امر را تشویق کرد که متعاقب آن مدارس عالی خصوصی در تهران و شهرهای دیگر به وجود آمد. غالب این مدارس فاقد کادر آموزشی ثابت و قابل قبول بودند و هزینه تحصیل در آنها بالا بوده و گواهینامه‌های اکثر این مدارس در بازار کار اعتبار لازم را نداشتند [10].

به طور کلی قبل از انقلاب «حضور بخش خصوصی در آموزش عالی به دلیل نبود بودجه کافی برای گسترش سریع دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، نیاز به گسترش علم و فناوری برای توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور و وجود تقاضای اجتماعی زیاد برای ورود به آموزش عالی صورت گرفت. چنانچه تأسیس دانشگاه‌ها و مدارس عالی غیردولتی در شهرهای مختلف نشان می‌داد که مدیریت و برنامه‌ریزی علمی در کشور به اهمیت و نقش و کارکرد بخش خصوصی در مشارکت و سرمایه‌گذاری آموزش عالی کشور واقف شده بود اما ساختار اقتصاد تک‌پایه و نفتی کشور و بدعادت شدن دولت و جامعه به درآمدهای ناشی از فروش نفت مخصوصاً با توجه به افزایش زیاد قیمت نفت در این دوره و رسیدن دلارهای دریافتی سالانه به 17/8 میلیارد دلار در سال 1354 و 20 میلیارد دلار در سال 1355 و همچنین گسترش آموزش عالی دولتی از 7 دانشگاه در سال 1341 به 26 دانشگاه، بخش خصوصی آموزش عالی در دوران قبل از انقلاب رو به افول گذاشت» [13].

2-2-2 بعد از انقلاب اسلامی

پس از انقلاب اسلامی نیز «افزایش تقاضای اجتماعی و اقتصادی برای ورود به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، وجود هزینه‌های سرسام‌آور جنگ و عدم بودجه کافی برای گسترش آموزش عالی، مسئولین را بر آن داشت تا با ایجاد دانشگاه آزاد اسلامی و دریافت بخشی از هزینه‌های تحصیلی از دانشجویان، زمینه را برای ورود دوباره بخش خصوصی فراهم کنند» [14]. دانشگاه آزاد اسلامی به عنوان بزرگ‌ترین بخش شهریه‌ای نظام آموزش عالی ایران، فعالیت آموزشی خود را از سال تحصیلی 63-1362 آغاز و سهم مهمی در پاسخگویی به تقاضای اجتماعی آموزش عالی داشته است. این دانشگاه نقش بسزایی در بالا بردن سطح علمی و فرهنگی جامعه و ارتقاء سطح بینش و آگاهی‌های عمومی داشته و

1- اساسنامه دانشگاه پیام نور

2- ماده 5 قانون سنجش و پذیرش دانشجو در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، مصوب 1392/6/10 مجلس شورای اسلامی

یا دیگر شهرها و مناطق آزاد داخل و نیز خارج کشور به صورت خودگردان و با دریافت شهریه از داوطلبان اقدام کنند [17]. پردیس‌های خودگردان در ابتدا با هدف جذب دانشجوی خارجی و بین‌المللی شدن به وجود آمدند اما از آنجا که واژه «آتونومی²» به معنی حق خودگردانی و آزادی فردی [18] از ابتدا به درستی فهم نشد پردیس‌های خودگردان از هدف و کارکرد اصلی خود که جذب دانشجویان خارجی و بین‌المللی شدن بود دور و کارکرد اصلی آنها دچار انحراف و به «کژکاری³» تغییر شکل داد [19] و این واحدها هویت اصلی خود به عنوان پردیس‌های بین‌المللی را از دست دادند. با تأملی بر خصوصی‌سازی آموزش عالی قبل و بعد از انقلاب اسلامی، می‌توان گفت یکی از تحولاتی که پس از انقلاب در ایران روی داد «توده‌ای شدن آموزش عالی، متأثر از غلبه تفکر مساوات‌طلبانه و سیاست‌های عدالت توزیعی و وضع سهمیه‌های پذیرش دانشگاه‌ها به منظور دستیابی به نوعی توازن و برابری فرصت دسترسی به آموزش عالی برای افراد جامعه بود. چنانچه رشد کمی آموزش عالی در ایران را می‌توان به عنوان الگوی توده‌ای شدن تلقی کرد» [20]. در نتیجه این فرآیند در زمینه آموزش عالی، بنا بر نظر آلتباخ⁴، آموزش عالی از محیط‌های کوچک برای نخبگان تبدیل به یک نظام گسترده و توده‌ای شده است [21] و همچنین بر اثر این تحولات و ناتوانی مدیریت آموزش عالی دولتی کشور در پاسخگویی به تقاضای اجتماعی، زمینه‌های متنوع‌سازی به صورت دانشگاه، مؤسسات غیرانتفاعی، دوره‌های شبانه، پیام نور و پردیس‌های خودگردان آغاز شد.

این نکته لازم به ذکر است که ذاکر صالحی در پژوهش خود بین آموزش عالی خصوصی و خصوصی‌سازی آموزش عالی تفکیک قائل شده است [22]. وی در این خصوص بیان می‌کند که آموزش عالی خصوصی از ابتدا و در مرحله تأسیس، مالکیت و مدیریت، خصوصی است (مانند مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه آزاد) اما در خصوصی‌سازی آموزش عالی، یک دانشگاه دولتی بخشی از خدمات آموزشی خود را با منطق بازار و کسب سود ارائه می‌کند (مانند پردیس‌های خودگردان دانشگاهی).

کانال سنتز کیفیت دانشجو در کشور است. ورود دانشجویان بدون آزمون به ویژه در مقاطع مهم تحصیلات تکمیلی که تربیت نیروی متخصص جامعه را عهده‌دار است خطری جدی برای آموزش عالی و جامعه محسوب می‌شود. اگر چه راه‌اندازی دوره‌های شبانه از سوی وزارتخانه وقت فرهنگ و آموزش عالی و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با اخذ شهریه از دانشجویان در سال 1370 و بر اساس قانون برنامه اول توسعه رسمیت یافت اما سابقه این دوره‌ها به قبل از انقلاب بازمی‌گردد که حتی برای آن سازمانی به نام سازمان دوره‌های شبانه نیز ایجاد شده بود [15]. همچنین از سال 1370 دانشگاه جامع علمی-کاربردی با هدف «ارتقاء دانش افراد و ایجاد مهارت‌های لازم؛ تربیت افراد برای سطوح مختلف صنعت، کشاورزی و خدمات و آماده کردن دانش‌آموختگان برای احراز شغل، حرفه و کسب کار در مشاغل گوناگون»¹ تأسیس و اقدام به برگزاری دوره‌های علمی-کاربردی در مقاطع کاردانی و کارشناسی کرده است. بر این اساس می‌توان دریافت که ماهیت اهداف دانشگاه جامع علمی-کاربردی با دیگر دانشگاه‌ها در کشور متفاوت است و بنابراین جهت دستیابی به اهداف ترسیم‌شده پیش‌روی این دانشگاه، ضرورت اجرای زیرساخت‌ها و قوانین و مقرراتی متفاوت با دیگر دانشگاه‌ها احساس می‌شود. چنانچه این دانشگاه نیز از همان مسیری که دانشگاه‌های دیگر رفته‌اند طی مسیر کند از اهداف اصلی خود دور و طبعاً نمی‌تواند پاسخگوی نیاز بخش‌های جامعه و بازار کار باشد.

به دنبال سیاست استقلال مالی و اقتصادی دانشگاه‌ها و افزایش عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت برابر دسترسی به آموزش عالی، یکی دیگر از موارد تنوع‌بخشی منابع مالی دانشگاه‌ها، پذیرش دانشجویان شهریه‌ای در پردیس‌های شماره دو یا پردیس‌های خودگردان دانشگاه‌های دولتی است. به استناد بند «ی» ماده 20 قانون برنامه پنجم توسعه، دانشگاه‌های کشور حسب مورد به تشخیص وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و با تصویب شورای گسترش وزارتخانه‌های مربوط، می‌توانند نسبت به تأسیس شعب در شهر محل استقرار خود

2- Autonomy
3- Dysfunction
4- Altbach

1- مصوبات 234 و 237 شورای عالی انقلاب فرهنگی، مورخ 10/11 و 1369/11/9

3- پیشینه پژوهش

در این بخش به اختصار به برخی مطالعات انجام شده در حوزه خصوصی سازی آموزش عالی در داخل و خارج کشور می پردازیم. در راستای بررسی آثار خصوصی سازی آموزش عالی در دنیا، نتایج مطالعات لیرا¹ [23] و لوی² [24] در کشورهای اتیوپی و آمریکا نشان می دهد که خصوصی سازی آموزش عالی آثاری از جمله افزایش نابرابری های اجتماعی، طبقاتی شدن آموزش، نابرابری در دسترسی به فرصت های آموزشی، کاهش کیفیت آموزشی و افزایش نرخ بیکاری را به دنبال داشته است. قریشی و همکاران نیز در پژوهشی به تحلیل محتوای مطالعات انجام شده در زمینه خصوصی سازی آموزش عالی دنیا پرداخته اند و نتایج حاصله حاکی از آن است که گسترش بی رویه مراکز خصوصی در آموزش عالی منجر به کاهش کیفیت، افزایش نرخ بیکاری، عدم کاهش وابستگی مالی به بودجه بخش دولتی، عدم پاسخگویی به نیازهای بازار کار و اولویت منافع فردی نسبت به منافع اجتماعی شده است [25]. ربیعی و نظریان با هدف شناسایی مهم ترین آثار خصوصی سازی دانشگاه های دولتی در ایران بیان می کنند که خصوصی سازی، منجر به افزایش فشار اقتصادی به طبقات پائین تر جامعه، طبقاتی شدن آموزش به نفع طبقات بالای جامعه و افزایش نابرابری های اجتماعی شده است [26]. همچنین نتایج مطالعات رحیمی کلیشادی نشان می دهد طبقاتی شدن آموزش، افزایش نابرابری های اجتماعی، نابرابری در دسترسی به فرصت های آموزشی، تغییر در سلسله مراتب اجتماعی به نفع طبقات بالای جامعه و برتری انگیزه های سودجویانه را می توان به عنوان عواقب منفی خصوصی سازی آموزش عالی قلمداد کرد [16]. پس می توان گفت در اجرای طرح خصوصی سازی آموزش عالی کشور دچار شتاب زدگی شده ایم و به دنبال خصوصی سازی آموزش عالی و تأسیس انواع دانشگاه با نام های مختلف که می توان از آنها به عنوان مصادیق خصوصی سازی در آموزش عالی ایران نام برد شایسته است مسئولین آموزش عالی با شناسایی آثار خصوصی سازی، آثار مثبت آن را تقویت و متناسب با حجم آثار منفی نیز راهکار مناسب به کار گیرند.

4- روش پژوهش

روش پژوهش حاضر روش تحلیل محتوای مقوله ای³ است. تحلیل محتوا نسبت به سایر روش های کیفی عینی تر و برای تحلیل نوشته یا گفته ای از لحاظ تعداد مقوله ها، پیشامد یا رفتار خاص به کار می رود و شامل سه گام شناسایی، کدبندی و تحلیل مقوله ها است [27] که سه گام فوق مبنای عمل این پژوهش قرار گرفت. پایگاه های اطلاع رسانی جهاد دانشگاهی⁴، مجلات تخصصی نور⁵، بانک اطلاعات نشریات کشور⁶ و پرتال جامع علوم انسانی⁷ به عنوان منابع پژوهش انتخاب و از بین 807 مقاله حوزه آموزش عالی در پایگاه های مذکور 28 مقاله مرتبط با موضوع خصوصی سازی آموزش عالی در دوره زمانی 1370 تا 95 برای مطالعه در نظر گرفته شد. ضریب اهمیت مقوله های استخراج شده توسط روش آنتروپی شانون محاسبه شد. جهت سنجش روایی یافته ها از نظرات پنج نفر از اساتید متخصص رشته آموزش عالی استفاده شد و ضریب پایایی یافته ها از طریق روش هولستی⁸ محاسبه که برابر 87 درصد به دست آمد و بنابراین نتایج پژوهش از قابلیت اعتماد بالایی برخوردار است.

دلیل انتخاب دوره زمانی 1370 تا 95 سلیقه ای نبوده چرا که پایگاه های اطلاع رسانی مورد اشاره تنها مقالات منتشره از سال 1370 به بعد را نمایه کرده اند. همچنین دلیل انتخاب قالب مقاله در بین پژوهش های انجام شده، دلیلی روش شناختی و متناظر با واقعیات عینی بوده است. تولید مقالات بیش از کتب و پایان نامه ها بوده و بیشتر پژوهش ها تلاش کرده اند خلاصه گزارش پژوهشی خود را در یک مقاله ارائه نمایند.

5- یافته های پژوهش

5-1 توصیف و حقیقت صوری مقالات مورد بررسی

در جدول 2 برای مقالات انتخابی شاخص هایی از جمله نوع مجله منتشرکننده، پراکندگی موضوعی، گستره زمانی و مکانی، مشارکت محققان، میدان مطالعه و همچنین روش تحقیق پژوهش، مورد بررسی قرار گرفته است.

3- Category
4- sid.ir
5- noormags.com
6- magiran.com
7- ensani.ir
8- Holsti' PAO

1- Lerra
2- Levy

جدول 2) توصیف و حقیقت‌سوری مقالات مورد بررسی

محدود بررسی مقاله	عنوان	تعداد
نوع مجله منتشرکننده	علمی-پژوهشی	24
	علمی-ترویجی	2
	سایر مجلات علمی-تخصصی	2
پراکندگی موضوعی	خصوصی‌سازی آموزش عالی	10
	مطالعه تطبیقی آموزش عالی خصوصی با دولتی	5
	تاریخچه خصوصی‌سازی آموزش عالی	3
	توسعه خصوصی‌سازی آموزش عالی	5
	تأمین منابع مالی آموزش عالی	4
	سایر	1
گستره زمانی (سال)	1370-75	6
	1376-80	4
	1381-85	1
	1386-90	8
	1391-95	9
مشارکت محققان	انفرادی	12
	تیمی	16
گستره مکانی (جغرافیایی)	ملی	24
	فراملی	4
روش تحقیق	کمی	4
	کیفی	17
	کمی-کیفی (ترکیبی)	7
میدان مطالعه	مصاحبه و پرسشنامه	9
	مطالعه اسناد و مدارک / کتابخانه‌ای	19

بررسی در زمینه مؤلفه‌های مذکور احساس می‌شود. 86 درصد مقالات در سطح ملی و بیشترین شیوه مطالعه و تحقیق در مقالات، شیوه کیفی مبتنی بر مطالعه اسناد و مدارک یا انجام مطالعات کتابخانه‌ای بوده‌اند که این می‌تواند ناشی از ماهیت موضوع خصوصی‌سازی آموزش عالی و یا احساس ضرورت بررسی کیفی آن توسط پژوهشگران باشد. همچنین انتشار 61 درصد مقالات مورد بررسی در محدوده زمانی 1386 تا 95 به خوبی دغدغه صاحب‌نظران آموزش عالی و پژوهشگران این حوزه در زمینه گسترش بی‌رویه خصوصی‌سازی آموزش عالی و مشکلات ناشی از آن را نشان می‌دهد.

2-5 آثار خصوصی‌سازی آموزش عالی ایران

در جدول‌های 3 و 4 آثار خصوصی‌سازی آموزش عالی در مقالات مورد بررسی به تفکیک آثار مثبت و منفی و از نظر ماهیت در پنج دسته اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، سیاسی، علمی-آموزشی و ساختاری ارائه شده است.

طبق جدول 3 با وجود اینکه خصوصی‌سازی آموزش عالی به کسب درآمد توسط دانشگاه‌ها و تنوع‌بخشی به آموزش عالی کمک کرده اما روند پرشتاب حرکت خصوصی‌سازی در آموزش عالی ایران به نحوی بوده که نه تنها از اهداف اصلی خود دور شده بلکه گاهی خلاف اهداف نیز حرکت کرده است. چنانچه یکی از اهداف خصوصی‌سازی آموزش عالی، پاسخگویی به عطش جامعه برای کسب علم بوده است اما یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مقوله افزایش سطح دسترسی به آموزش عالی نسبت به کل مقوله‌ها و آثار مثبت خصوصی‌سازی دارای ضریب اهمیت 0/1 است و در اولویت سوم قرار دارد. این بیانگر آن است که گسترش خصوصی‌سازی نه تنها فرصت برابر آموزشی برای علاقه‌مندان ورود به آموزش عالی ایجاد نکرده بلکه طبق جدول 4 مقوله طبقاتی شدن آموزش به نفع طبقات بالای جامعه نسبت به کل مقوله‌ها و آثار منفی خصوصی‌سازی دارای ضریب اهمیت 0/4 است و در اولویت دوم قرار دارد. همچنین بنا به جدول 4 می‌توان گفت که خصوصی‌سازی آموزش عالی، بیشتر امکان ورود اقشار پردرآمد جامعه به آموزش عالی را مهیا نموده که این مسئله تعمیق نابرابری و بی‌عدالتی آموزشی را به همراه داشته است. حاکمیت تفکر کسب سود، روحیه بازاری و نگاه به دانشجوی به عنوان مشتری که تنها در ازاء پرداخت

علی‌رغم اینکه در زمینه خصوصی‌سازی آموزش عالی ایران پژوهش‌های متعددی به طور عام انجام شده اما مباحث مهمی از جمله چرایی خصوصی‌سازی آموزش عالی، فرآیند خصوصی‌سازی آموزش عالی، چگونگی مدیریت در مراکز خصوصی آموزش عالی، سنجش کیفی مراکز خصوصی آموزش عالی، تأثیر خصوصی‌سازی آموزش عالی بر عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و محیطی کشور و نقش جریان‌های سیاسی در گسترش بی‌رویه خصوصی‌سازی آموزش عالی ایران مورد غفلت واقع شده است. به نظر می‌رسد این کم‌توجهی از یک سو ناشی از نوظهور بودن این پدیده در ایران و از سوی دیگر به دلیل عدم درک اهمیت آن از سوی پژوهشگران این حوزه است و ضرورت تحقیق و

جدول 3) آثار مثبت خصوصی سازی آموزش عالی ایران

ردیف	ماهیت	مقوله های آثار مثبت	تکرار	ضریب اهمیت در مقوله	اولویت بندی در مقوله	ضریب اهمیت در کل	اولویت بندی در کل
1	اقتصادی	رقابتی شدن آموزش عالی	2	0/5	سوم	0/1	سوم
		کسب درآمد توسط دانشگاه ها	4	1	اول	0/2	اول
		صرفه جویی در هزینه های دولت	3	0/75	دوم	0/15	دوم
		تحقق اصل 44 قانون اساسی	2	0/5	سوم	0/1	سوم
2	اجتماعی - فرهنگی	افزایش سطح دسترسی به آموزش عالی	2	0/5	دوم	0/1	سوم
		افزایش تحرک اجتماعی	1	0/25	سوم	0/05	چهارم
		کمک به رشد پدیده جهانی شدن آموزش عالی	1	0/25	سوم	0/05	چهارم
		تنوع بخشی به آموزش عالی	4	1	اول	0/2	اول
3	سیاسی	عدم مشارکت دانشجویان در اعتراضات به دنبال خصوصی شدن دانشگاه ها	1	0/25	سوم	0/05	چهارم
		کاهش فشار بار مالی دولت	3	0/75	اول	0/15	دوم
		کاهش تصدی گری دولت	2	0/5	دوم	0/1	سوم
		هم سو شدن با سازمان های بین المللی مثل بانک جهانی در خصوصی سازی آموزش عالی	1	0/25	سوم	0/05	چهارم
4	علمی - آموزشی	رشد کمی علمی در آموزش عالی	3	0/75	اول	0/15	دوم
		ارتقاء وضعیت علمی در نظام آموزش عالی	1	0/25	سوم	0/05	چهارم
		ارتقاء وضعیت آکادمیک در نظام آموزش عالی	1	0/25	سوم	0/05	چهارم
		افزایش انگیزه در دانشجویان برای کسب مدرک دانشگاهی	2	0/5	دوم	0/1	سوم
5	ساختاری	افزایش استقلال دانشگاه ها	2	0/5	دوم	0/1	سوم
		کاهش فساد ناشی از اختیارات دولتی در سطح دانشگاه ها	1	0/25	سوم	0/05	چهارم
		جلوگیری از تمرکزگرایی و مشارکت بیشتر مردم در امور مختلف	3	0/75	اول	0/15	دوم
		انعطاف بیشتر در مدیریت دانشگاه ها	1	0/25	سوم	0/05	چهارم

تا سوم قرار دارند.

در مقوله ها و آثار منفی خصوصی سازی نیز به ترتیب مقوله های «افزایش دانش آموختگان بیکار»، «کاهش کیفیت آموزشی استاد و دانشجو»، «طبقاتی شدن آموزش به نفع طبقات بالای جامعه و افزایش فشار اقتصادی به طبقات پایین تر جامعه»، «رشد کمی مراکز خصوصی آموزش عالی»، «مدرک گرایی و تقلب و فساد آموزشی» و «مشکلات ساختاری در راه اندازی دانشگاه های خصوصی» دارای ضریب اهمیت بالا و اولویت اول تا سوم هستند که این می تواند زنگ خطری برای مسئولان و سیاست گذاران حوزه آموزش عالی کشور باشد.

پول می تواند از خدمات آموزشی برخوردار باشد قاعدتاً باعث می شود توجه کمتری به اعتلاء دانش و پژوهش در جامعه شود. فروش هر چه بیشتر خدمات آموزشی و تبعاً کسب منابع مالی بیشتر، باعث می شود کمتر به کیفیت محصول عرضه شده به دانشجویان و جامعه (مشتریان) اندیشیده شود. در میان مقوله ها و آثار مثبت خصوصی سازی به ترتیب مقوله های «کسب درآمد توسط دانشگاه ها»، «تنوع بخشی به آموزش عالی»، «صرفه جویی در هزینه های دولت»، «کاهش فشار مالی دولت»، «رشد کمی علمی در آموزش عالی» و «جلوگیری از تمرکزگرایی و مشارکت بیشتر مردم در امور مختلف» دارای بالاترین ضریب اهمیت بوده و در اولویت اول

جدول 4) آثار منفی خصوصی‌سازی آموزش عالی ایران

ردیف	ماهیت	مقوله‌های آثار منفی	تکرار	ضریب اهمیت در مقوله	اولویت بندی در مقوله	ضریب اهمیت در کل	اولویت بندی در کل
1	اقتصادی	افزایش دانش‌آموختگان بیکار	12	2/4	اول	0/48	اول
		عدم توان مالی پرداخت شهریه توسط دانشجویان	6	1/2	سوم	0/24	پنجم
		رشد کمی مراکز خصوصی آموزش عالی	9	1/8	دوم	0/36	سوم
		اتکاء به شهریه و عدم کارآفرینی در جذب منابع دیگر	5	1	چهارم	0/2	ششم
		عدم ارتباط با صنعت و دیگر بخش‌های اقتصادی	3	0/6	پنجم	0/12	هشتم
2	اجتماعی- فرهنگی	کاهش عدالت اجتماعی و ایجاد تفاوت‌های فرهنگی میان دانشجویان	7	1/4	دوم	0/28	چهارم
		طبقاتی شدن آموزش به نفع طبقات بالای جامعه و افزایش فشار اقتصادی به طبقات پایین‌تر جامعه	10	2	اول	0/4	دوم
		ایجاد نگرش منفی نسبت به آموزش عالی	5	1	چهارم	0/2	ششم
		کاهش ارزش‌های معنوی و دینی در این دانشگاه‌ها و عدم انتقال ارزش‌های رسمی نظام	4	0/8	پنجم	0/16	هفتم
		پائین بودن میزان مشتری‌مداری و حاکمیت رفتارهای بازاری در دانشگاه	7	1/4	سوم	0/28	چهارم
3	سیاسی	دخالت بیش از حد دولت در بخش آموزش عالی خصوصی	6	1/2	اول	0/24	پنجم
		وابستگی سیاسی آموزش عالی خصوصی	2	0/4	چهارم	0/08	نهم
		فقدان مشارکت در تشکل‌های سیاسی	2	0/4	چهارم	0/08	نهم
		دولت‌محوری توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور	5	1	دوم	0/2	ششم
		بی‌توجهی دولت به سیاست‌های بخش خصوصی آموزش عالی	4	0/8	سوم	0/16	هفتم
4	علمی- آموزشی	کاهش کیفیت آموزشی استاد و دانشجو	12	2/4	اول	0/48	اول
		ایجاد تفاوت میان دانشجویان از نظر علمی و افزایش نسبت دانشجو به هیأت‌علمی	7	1/4	سوم	0/28	چهارم
		فقدان آزادی علمی	4	0/8	پنجم	0/16	هفتم
		عدم انعطاف شیوه‌های آموزشی و سرفصل‌های آموزشی	5	1	چهارم	0/2	ششم
		مدرک‌گرایی و تقلب و فساد آموزشی	9	1/8	دوم	0/36	سوم
5	ساختاری	فقدان قوانین و مقررات شفاف	7	1/4	دوم	0/28	چهارم
		عدم استقلال در جذب هیأت‌علمی	4	0/8	پنجم	0/16	هفتم
		مدیریت ناکارآمد مراکز خصوصی آموزش عالی	3	0/6	چهارم	0/12	هشتم
		وجود بوروکراسی اداری و کاغذبازی	5	1	سوم	0/2	ششم
		مشکلات ساختاری در راه‌اندازی دانشگاه‌های خصوصی	9	1/8	اول	0/36	سوم

توانمندی‌ها، بالندگی اشخاص، افزایش شناخت‌ها و پاسخ به نیازهای جامعه» [28] است بیم آن می‌رود که رسالت‌های آموزش عالی جای خود را به رسالت‌هایی با هدف سودآوری و سرمایه‌گذاری مادی بدون توجه به نیازهای واقعی جامعه دهد. همچنین طبقاتی شدن آموزش به نفع طبقات بالای

از آنجا که دو مقوله منفی مهم خصوصی‌سازی آموزش عالی از جمله «کاهش کیفیت آموزشی استاد و دانشجو» و «مدرک‌گرایی و تقلب و فساد آموزشی» از طبقه علمی- آموزشی و متوجه «رسالت‌های دانشگاه از جمله آموزش، پژوهش، خدمات، انتقال دانش، توسعه مهارت‌ها و

3-5 راهکارها و پیشنهادهای مقالات مورد بررسی

در این بخش، راهکارها و پیشنهادهای ارائه شده مقالات مورد بررسی در راستای کاهش یا رفع مشکلات و عواقب خصوصی سازی آموزش عالی ایران در پنج دسته اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، سیاسی، علمی-آموزشی و ساختاری طبقه بندی و به شرح جدول های 5 و 6 ارائه شده است. 56 درصد مقالات، دارای راهکارها و پیشنهادهای اجرایی و 44 درصد فاقد راهکار و پیشنهاد بوده اند - این امر را می توان ناشی از ماهیت بعضی از موضوعات مورد بررسی مانند تاریخچه خصوصی سازی آموزش عالی و همچنین حاکمیت بینش «مورد توجه نبودن راهکارها و پیشنهادهای توسط مسئولان ذی ربط» در پژوهشگران دانست - که مجموعاً 156 راهکار و 67 پیشنهاد در سطح ملی ارائه شده است.

جامعه و افزایش فشار اقتصادی به طبقات پائین تر جامعه با ضریب اهمیت 2 و اولویت اول در طبقه بندی اجتماعی - فرهنگی آثار منفی خصوصی سازی، نه تنها آموزش عالی را از عدالت آموزشی و ایجاد فرصت های برابر آموزشی برای افراد در کشور دور می کند بلکه راه را برای ورود اقشار پردرآمد جامعه به مراکز خصوصی و حاکم شدن ارزش های بازار بر ارزش های هنجاری، معنوی و دینی در جامعه و دانشگاه هموار می کند. حال «این سؤال مطرح می شود که آیا نظام آموزش عالی ایران جهت ایجاد فرصت های برابر و عدالت آموزشی، پاسخگویی به تقاضای داوطلبان ورود به دانشگاه، تنوع بخشی آموزش عالی و ایجاد راه هایی برای رفع محدودیت های منابع مالی دانشگاه ها، پیامدهای ناشی از توسعه آموزش عالی را در نظر گرفته است؟» [29].

جدول (5) نمونه راهکارهای ارائه شده در مقالات مورد بررسی

ردیف	ماهیت	نمونه مقوله های راهکارها	تکرار	ضریب اهمیت در مقوله	اولویت بندی در مقوله	ضریب اهمیت در کل	اولویت بندی در کل
1	اقتصادی	اصلاح بازار کار در راستای جذب دانش آموختگان	5	0/5	اول	0/11	اول
		پشتیبانی از مشارکت بخش خصوصی	4	0/4	دوم	0/08	دوم
		اعطاء وام های مناسب به دانشجویان	5	0/5	اول	0/11	اول
		ایجاد تنوع در نظام پرداخت تسهیلات به دانشجویان مراکز خصوصی آموزش عالی	4	0/4	دوم	0/08	دوم
		تقویت رویکرد مشتری محوری در فعالیت های دانشگاهی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		برقراری ارتباط قوی با صنعت و دیگر بخش های اقتصادی کشور به منظور شناخت نیازهای مختلف آن	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		اعمال معافیت مالیاتی و ارائه تسهیلات بانکی به دانشگاه های خصوصی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		تدوین طرح تقویت صندوق رفاه دانشجویان نظام آموزش عالی غیردولتی	4	0/4	دوم	0/08	دوم
		اعطاء مجوز فروش خدمات به بخش خصوصی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		ایجاد انگیزه در کمک های نوع دوستانه و انجام امور خیریه	3	0/3	سوم	0/06	سوم
2	اجتماعی - فرهنگی	برگزاری کارگاه ها و کلاس های آموزشی برای مدیران و رؤسای مراکز خصوصی آموزش عالی در راستای بهبود عملکرد	5	1	اول	0/11	اول
		آگاه کردن متقاضیان ورود به مراکز خصوصی از هزینه های آموزش عالی	4	0/8	دوم	0/08	دوم

ادامه جدول (5) نمونه راهکارهای ارائه شده در مقالات مورد بررسی

ردیف	ماهیت	نمونه مقوله‌های راهکارها	تکرار	ضریب اهمیت در مقوله	اولویت‌بندی در مقوله	ضریب اهمیت در کل	اولویت‌بندی در کل
2	اجتماعی - فرهنگی	تقویت دیدگاه مدیران نظام آموزش عالی کشور در خصوص استقلال دانشگاه‌ها	4	0/8	دوم	0/08	دوم
		ایجاد تفکر و بینش لازم برای گسترش آموزش عالی خصوصی در سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان	3	0/6	سوم	0/06	سوم
		زمینه‌سازی اجتماعی و قانونمند کردن خصوصی‌سازی	3	0/6	سوم	0/06	سوم
3	سیاسی	ارزیابی کیفیت آموزشی و اعتبارسنجی مراکز خصوصی توسط دولت	5	0/5	اول	0/11	اول
		تعیین نوع و سطوح نظارت و پاسخگویی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		استفاده دولت از اهرم‌های نظارتی و نه دخالتی در مراکز خصوصی آموزش عالی	4	0/4	دوم	0/08	دوم
		ایجاد ثبات و پایداری در سیاست‌ها	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		جلوگیری از سیاست‌های دوگانه سهل‌گیرانه یا سخت‌گیرانه در بخش خصوصی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		تعیین شاخص‌های نظارت بر عملکرد دانشگاه‌های خصوصی	5	0/5	اول	0/11	اول
		شفاف‌سازی و تداوم سیاست‌ها و اقدامات صورت‌گرفته در بخش خصوصی	5	0/5	اول	0/11	اول
		ایجاد امنیت لازم و زمینه مساعد برای مشارکت بخش خصوصی در توسعه آموزش عالی	4	0/4	دوم	0/08	دوم
4	علمی - آموزشی	حفظ یکپارچگی و سنخیت قوانین خصوصی‌سازی با سایر قوانین و مقررات کشوری	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		دائمی کردن مفاد ماده 49 در خصوص استقلال و خودگردانی دانشگاه‌ها	4	0/4	دوم	0/08	دوم
		انعطاف‌پذیر کردن شیوه‌های آموزشی در مؤسسات خصوصی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		تقویت هیأت‌علمی دانشگاه‌های خصوصی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		تشکیل گروه‌هایی مستقل و آزاد که بتوانند بررسی کیفی دانشگاه‌های خصوصی را به درستی انجام دهند	4	0/4	دوم	0/08	دوم
		ایجاد نظام واحد پایش و نظارت و ارزیابی کیفیت آموزش عالی در تمامی مراکز خصوصی	5	0/5	اول	0/11	اول
		برقراری ارتباط مراکز خصوصی آموزش عالی با دانش‌آموختگان خود جهت آگاهی آنها از عملکرد و میزان موفقیت‌شان	2	0/2	چهارم	0/04	چهارم
		کاربردی کردن فعالیت‌های مؤسسات خصوصی به نحوی که بیشتر متخصص تولید کنند نه افراد دارای مدرک	4	0/4	دوم	0/08	دوم

ادامه جدول 5) نمونه راهکارهای ارائه شده در مقالات مورد بررسی

ردیف	ماهیت	نمونه مقوله‌های راهکارها	تکرار	ضریب اهمیت در مقوله	اولویت بندی در مقوله	ضریب اهمیت در کل	اولویت بندی در کل
4	علمی - آموزشی	حصول اطمینان از وجود حداقل معیارها و موازین معتبر علمی در دانشگاه‌های خصوصی	4	0/4	دوم	0/08	دوم
		یافتن معیارهای قابل اطمینان و اصولی برای اعطاء اعتبارات آموزشی و پژوهشی به مراکز خصوصی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		کاهش تمایز دانش‌آموختگان بخش آموزش عالی خصوصی و دولتی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		ایجاد نظام حمایت مالی از اعضاء هیأت علمی مراکز خصوصی آموزش عالی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
5	ساختاری	کاهش دخالت وزارت علوم و بخش دولتی در اداره امور مراکز خصوصی آموزش عالی	5	0/5	اول	0/11	اول
		افزایش انگیزه‌های سرمایه‌گذاری و حمایت از سرمایه‌گذاران بخش خصوصی	5	0/5	اول	0/11	اول
		مدیریت و تخصیص درست منابع مالی، مادی و انسانی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		جذب مدیران مالی کارآمد در مراکز خصوصی آموزش عالی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		ایجاد پایگاه اطلاعات جامع از توانایی‌ها و ضعف‌های دانشگاه‌های خصوصی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		کاهش بوروکراسی در بخش خصوصی	4	0/4	دوم	0/08	دوم
		تثبیت روش‌های مشارکت مردمی	3	0/3	سوم	0/06	سوم
		تشکیل و تقویت هیأت‌های امناء در دانشگاه‌های خصوصی	4	0/4	دوم	0/08	دوم
ایجاد نظام جامع ارزیابی آموزش عالی خصوصی	5	0/5	اول	0/11	اول		
		رسیدگی به فوریت‌های حقوقی مؤسسات آموزش عالی خصوصی	4	0/4	دوم	0/08	دوم

جدول 6) نمونه پیشنهادها ارائه شده در مقالات مورد بررسی

ردیف	ماهیت	نمونه مقوله‌های پیشنهادها	تکرار	ضریب اهمیت در مقوله	اولویت بندی در مقوله	ضریب اهمیت در کل	اولویت بندی در کل
1	اقتصادی	الگوبرداری از توانمندی‌های بخش دولتی و کاربرد آن در بخش خصوصی آموزش عالی	3	0/6	سوم	0/12	پنجم
		افزایش انگیزه‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	7	1/4	اول	0/28	اول
		توسعه آموزش عالی خصوصی مبتنی بر آمایش سرزمین	3	0/6	سوم	0/12	پنجم
		اصلاح بازار تأمین منابع مالی به ویژه از راه ترغیب افزایش مشارکت مردمی و کمک‌های خیرین	5	1	دوم	0/2	سوم
		استقلال اقتصادی و مالی نظام آموزش عالی خصوصی در راستای توسعه آن	2	0/4	چهارم	0/08	ششم

ادامه جدول (6) نمونه پیشنهادهای ارائه شده در مقالات مورد بررسی

ردیف	ماهیت	نمونه مقوله‌های پیشنهادها	تکرار	ضریب اهمیت در مقوله	اولویت بندی در مقوله	ضریب اهمیت در کل	اولویت بندی در کل
2	اجتماعی- فرهنگی	افزایش آگاهی متقاضیان ورود به مراکز خصوصی از هزینه‌های آموزش عالی	7	1/4	اول	0/28	اول
		انجام تبلیغات گسترده برای جذب دانشجویان از سایر کشورها	4	0/8	دوم	0/16	چهارم
		ایجاد بسترهای مناسب اجتماعی جهت انتقال واحدهای آموزشی دولتی به بخش خصوصی در یک محیط رقابتی سالم	4	0/8	دوم	0/16	چهارم
		تشکیل اتحادیه‌ها و انجمن‌های علمی در مراکز آموزش عالی خصوصی	3	0/6	سوم	0/12	پنجم
		استقلال اجتماعی مراکز خصوصی در راستای انجام فعالیت‌های اجتماعی	3	0/6	سوم	0/12	پنجم
3	سیاسی	سیاست گذاری در راستای اعتمادبخشی به آموزش عالی غیردولتی	5	1	دوم	0/2	سوم
		اعطاء استقلال دانشگاهی بیشتر به آموزش عالی خصوصی	3	0/6	چهارم	0/12	پنجم
		شفافیت نقش و جایگاه آموزش عالی خصوصی در آموزش عالی کشور	4	0/8	سوم	0/16	چهارم
		بکارگیری اهرم‌های نظارتی به منظور ایجاد رقابت در میان دانشگاه‌های خصوصی	7	1/4	اول	0/28	اول
		کاهش نقش مجری‌گری و مداخله‌گری دولت در بخش آموزش عالی خصوصی	7	1/4	اول	0/28	اول
4	علمی- آموزشی	انعطاف پذیر کردن شیوه‌های آموزشی در مؤسسات خصوصی	5	1	دوم	0/2	سوم
		تسهیل مجوزها و راه‌اندازی رشته‌های تحصیلی به منظور توسعه آموزش عالی خصوصی	4	0/8	سوم	0/16	چهارم
		حصول اطمینان از وجود حداقل معیارهای معتبر علمی در امر آموزش، پژوهش و ارائه خدمات در دانشگاه‌های خصوصی	5	1	دوم	0/2	سوم
		دادن آزادی عمل به مراکز خصوصی آموزش عالی برای تغییر و به روز کردن سرفصل‌های آموزشی	7	1/4	اول	0/28	اول
		استقلال علمی، آموزشی و پژوهشی نظام آموزش عالی خصوصی در راستای همکاری‌های بین‌المللی	3	0/6	چهارم	0/12	پنجم
		پیوند و برقراری ارتباط میان مراکز خصوصی آموزش عالی جهت کاهش فعالیت‌های ناهماهنگ و بیهوده	6	1/2	دوم	0/24	دوم
5	ساختاری	تدوین قوانین و مقررات بخش خصوصی آموزش عالی با مشارکت ذینفعان آن به منظور واقع‌بینانه بودن و موفقیت خصوصی سازی	5	1	اول	0/2	سوم
		استقلال اداری و مدیریتی مراکز آموزش عالی خصوصی برای جذب نیرو	3	0/6	چهارم	0/12	پنجم
		افزایش توان مدیریت اجرایی و اداری مراکز	4	0/8	سوم	0/16	چهارم
		تقویت ستاد تحول اداری وزارتخانه در راستای اجرای سیاست‌های کلی اصل 44 قانون اساسی	4	0/8	سوم	0/16	چهارم

راهکارهای اصلاح بازار کار در راستای جذب دانش‌آموختگان، اعطاء وام‌های مناسب به دانشجویان، مراکز خصوصی توسط دولت، تعیین شاخص‌های نظارت بر راه‌اندازی کارگاه‌ها و کلاس‌های آموزشی و اعتبارسنجی

بررسی ابعاد مختلف موضوع مذکور انتشار یابد. یافته‌های پژوهش نشان داد که آثار منفی خصوصی سازی آموزش عالی تاکنون بیش از آثار مثبت آن بوده و دو مقوله مهم علمی- آموزشی و اجتماعی- فرهنگی را در معرض بیشترین آسیب قرار داده است. بر این اساس از یک سو، کیفیت و شاخص‌های آموزش و پژوهش به چالش کشیده می‌شود و بیم آن می‌رود که کارکرد آموزش، تولید علم و نشر و اجرایی کردن پژوهش‌های دانشگاهی بر اساس نیاز جامعه، جای خود را به کارکردهایی با هدف سودآوری و سرمایه‌گذاری مادی بدهد. از سوی دیگر نه تنها فرصت برابر دسترسی به آموزش و رشد اجتماعی مهیا نشده بلکه شاهد تعمیق شکاف طبقاتی و نابرابری اجتماعی در کشور هستیم. آثار منفی خصوصی سازی هنگامی رخ می‌نماید که پیش‌نیازهای ضروری اجرای این سیاست بدون توجه به شرایط ویژه کشور به وجود آمده باشد. امید است کلیه مسئولان تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر حوزه آموزش عالی کشور به این مهم دست یابند که برای تحقق خصوصی سازی آموزش عالی در معنای واقعی خود، ابتدا فراهم آوردن بستر و زیرساخت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی آن پیش از اجرایی کردن ادامه روند توسعه کمی آموزش عالی خصوصی، یک ضرورت مهم به شمار می‌رود. به اعتقاد قریشی و همکاران، گسترش بی‌رویه خصوصی سازی نه نوش‌دارو بلکه یک دارونما با عوارض جانبی بسیار نامناسب است که حال بیمار را وخیم‌تر می‌کند [25]. یکی از راه‌های دستیابی سیاست‌گذاران و مدیران آموزش عالی کشور به شناخت وضعیت خصوصی سازی آموزش عالی ایران، استفاده از نتایج و یافته‌های پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه خصوصی سازی آموزش عالی است. مقاله حاضر به منظور کاهش یا رفع آثار منفی خصوصی سازی، راهکارها و پیشنهادهای ارائه‌شده آن مقالات را به صورتی جامع استخراج نموده تا مطالعه و دسترسی به این راهکارها برای همگان به ویژه مسئولان ذی‌ربط حوزه آموزش عالی به منظور بکارگیری و رفع مشکلات، آسان شود. در پایان می‌توان گفت خطری که در حال حاضر با آن مواجه هستیم این است که عده‌ای تحت عنوان اینکه بودجه و اعتبارات کافی نداریم آموزش عالی را به سمت تجارت و چیزی شبیه به نوعی مدرک‌فروشی سوق

عملکرد دانشگاه‌های خصوصی، شفاف‌سازی و تداوم سیاست‌ها و اقدامات صورت‌گرفته در بخش خصوصی، ایجاد یک نظام پایش و نظارت و ارزیابی کیفیت در تمامی مراکز خصوصی آموزش عالی، کاهش دخالت وزارت علوم و بخش دولتی در اداره امور مراکز خصوصی، افزایش انگیزه‌های سرمایه‌گذاری و حمایت از سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و همچنین ایجاد نظام جامع ارزیابی آموزش عالی خصوصی، دارای بالاترین ضریب اهمیت (0/5) و اولویت اول بوده‌اند. پیشنهادهای افزایش انگیزه‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، افزایش آگاهی متقاضیان ورود به مراکز خصوصی از هزینه‌های آموزش عالی، بکارگیری اهرم‌های نظارتی به منظور ایجاد رقابت در میان دانشگاه‌های خصوصی، کاهش نقش مجری‌گری و مداخله‌گری دولت در بخش آموزش عالی خصوصی و نیز دادن آزادی عمل به مراکز خصوصی برای تغییر سرفصل‌های آموزشی و به‌روز کردن آن، با بالاترین ضریب اهمیت (0/4) در اولویت اول پیشنهادها قرار داشته‌اند. ضروری است جهت رفع یا کاهش آثار منفی خصوصی سازی، این راهکارها و پیشنهادها مورد توجه تصمیم‌گیران آموزش عالی کشور قرار گیرد.

نگاهی جامع‌نگر به آثار منفی خصوصی سازی آموزش عالی و راهکارها و پیشنهادهای ارائه‌شده در این خصوص، نشان می‌دهد راهکارها و پیشنهادهای مطرح‌شده دقیقاً در راستای کاهش و رفع مشکلات ناشی از خصوصی سازی آموزش عالی است که امید می‌رود این موارد، روند خصوصی سازی آموزش عالی ایران را بهبود بخشد. علی‌رغم اینکه در مقالات مورد بررسی اغلب پیشنهادهای راهکارها با تفکر اجرایی بودن ارائه شده‌اند اما حدود 30 درصد آنها نیز به صورت کلی و شعاری بوده که از قابلیت اجرایی کمی برخوردار هستند.

6- نتیجه‌گیری

علی‌رغم اینکه مقالات مجلات علمی کشور برای دوره زمانی طولانی 95-1370 مورد بررسی قرار گرفت اما پژوهش‌های اندکی در قالب مقاله (تنها 28 مقاله) به موضوع خصوصی سازی آموزش عالی در ایران پرداخته‌اند و انتظار می‌رود با توجه به اهمیت و گسترش روزافزون خصوصی سازی آموزش عالی، مقالات بیشتری در جهت

American Public Higher Education. *Chandeo*, No. 7, p. 250.

[9] Etzkowitz, H. (2001). **The 2ed Academic Revolution & the Rise of Entrepreneurial Science.** *Technology and Science*, 22(1), 64-77.

[10] Behnam, J. (1994). **A Look at the Sixty-Year Experience of the Iranian Universities.** *Journal of cultural and social dialogue*, No. 5, 99-110. {In Persian}.

[11] Golkar, S. (2007). **Investigation of the relationship between Pahlavi regime and universities in Iran.** *Journal of the Knowledge Studies in the Islamic University*, 3(11), 125-157. {In Persian}.

[12] Azghandi, A. (2010). **Political and social history of Iran in 1941-1978.** Sixth Edition. Tehran: *Samt Publication*. {In Persian}.

[13] Tofighi, J., Farasatkah, M., Ozlatimoghadam, F., Tofighi, F., & Kamali, F. (2014). **Pathology and designation of a desirable pattern for optimal implementation of Article 44 of the constitution in the development of higher education in Iran.** The Fifth Term of Research Project of Science Development, *Technology Academic office of Vice President*, 1-324. {In Persian}.

[14] Ebrahimi, Y. (1996). **The privatization of higher education in Iran.** MA thesis, Faculty of Economics, University of Tehran. {In Persian}.

[15] Hamdi, K. & Roshan, A. (2011). **The privatization strategy for higher education in Iran.** *Journal of Strategic Management Researches*, No. 48, 73-90. {In Persian}.

[16] Rahimi Kelishadi, R. (1995). **The privatization of higher education and its socioeconomic implications.** MA thesis, Faculty of Social Sciences, University of Isfahan. {In Persian}.

[17] Rahimi, S. (2013). **Strategic Analysis of martyr Beheshti University Campus (2) Using SWOT Model.** MA thesis, Faculty of Education and Psychology, University of martyr Beheshti. {In Persian}.

[18] Zaker Salehi, GH. (2009). **Investigating Legal and Managerial Dimensions of Universities Independence in Iran and Developing Implementation Strategies for its Implementation.** *Quarterly Journal of research and planning in higher education*, 3(15), 79-106. {In Persian}.

[19] Fazeli, N. (2014). **Academic Disciplines: Functions, dysfunctions and developments.** *Journal of interdisciplinary studies in the humanities*, 1(6), 1-30. {In Persian}.

[20] Ghaneirad, M. A. (2004). **Uneven Development of Higher Education: Unemployment of alumni and Elits Immigration.** *Social Welfare Quarterly*, 15(4), 169-207. {In Persian}.

[21] Altbach, P. G. (2007). **The Private Higher Education Revolution: An Introduction.** Tiwari, S. (Ed). *Education in India (217-227)*, Atlantic Publishers and Distributors.

[22] Zakersalehi, Gh. (2016). **Specialty meeting on "Privatization of Higher Education in the fourth and fifth development plans.** *Institute for Research and Higher Education Planning*. {In Persian}.

[23] Lerra, M. (2014). **The Dynamics and Challenges**

می‌دهند اما باید توجه کرد که تجارت و کاسبی حرفه اصلی دانشگاه‌ها نیست. خصوصی‌سازی آموزش عالی در دنیا به عنوان وسیله‌ای برای رقابتی‌تر شدن و ارتقاء کیفیت دانشگاه‌ها به کار گرفته می‌شود در حالی که در ایران عملکرد و شیوه‌های نامناسب خصوصی‌سازی آموزش عالی، سبب افت کیفیت دانشگاه‌ها شده است. در نتیجه افت کیفیت، بسیاری از خدماتی که از دانشگاه‌ها خواسته می‌شود خدمات علمی و پژوهشی نبوده و مشاوران و پیمانکاران حوزه تجارت و بازار نیز می‌توانند آن را انجام دهند. همه این نکات ما را دعوت به بازاندیشی و تعمق اساسی بر روی الگوی توسعه آموزش عالی در کشور می‌کند چرا که گسترش کمی آموزش عالی خواه‌ناخواه به تراز کیفی آن لطمه وارد خواهد کرد و ضروری است با بکارگیری راهکارها و پیشنهادهای ارائه‌شده جهت کاهش آثار منفی خصوصی‌سازی آموزش عالی، از کژکارکردی و دیگر نتایج منفی پنهان خصوصی‌سازی آموزش عالی پیشگیری کرد.

References

منابع

- [1] Mehran, G. (2006). **Investigation of empowering girls and women in the Iranian educational system,** *Quarterly Journal of Education*, 3(22), 59-92. {In Persian}.
- [2] RahmanSeresht, H. (1995). **The tendency to privatize higher education in Iran and in the world.** *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, No. 11 & 12, 71-80. {In Persian}.
- [3] Farasatkah, M. (2008). **Investigation of quo and desirable status in scientific assessment of institutions in Iran with a focus on higher education.** *Journal of Science & Technology Policy*, 1(2), 43-58. {In Persian}.
- [4] Salehi Emran, E., Ebrahimi, G., & Hosseinzade, M. (2010). **Study of factors and motivations of non-governmental non-profit organization of universities and higher education institutions in Iran.** *Journal of Iranian Social Studies*, 3(4), 54-70. {In Persian}.
- [5] Roshan, A. (2008). **Opportunity Distribution for Entrance to Iranian Public Universities.** *Social Welfare Quarterly*, NO. 30 & 31, 285-312. {In Persian}.
- [6] Ghorchian, N. & Heidari Kord Zanganeh, Gh. (2007). **Presentation a Model for Promotion and Developing of Privatization in Iran.** *Journal of Economic Research*, 3(8), 219-257. {In Persian}.
- [7] Jamshidi, L. & Arasteh, H. (2012). **Major requirements of quality development in privatization of higher education in Iran.** *Journal of Iranian higher education*, NO. 1, 1-36. {In Persian}.
- [8] Lyall, K. (2006). **The de Facto Privatization**

Presentation of Appropriate Strategies for their Removal. *Journal of Iranian higher education*, 2(4), 171-206. {In Persian}.

[27] Hooman, H. (2006). **A Practical Guide to Qualitative Research.** First Edition, Tehran: *Samt Publication*. {In Persian}.

[28] Yamani Douzi Sorkhabi, M. (2012). **Quality of higher education.** First Edition, *Samt Publication*. {In Persian}.

[29] Yamani Douzi Sorkhabi, M. (2009). **Approaches and new prospects in higher education.** Second Edition, *Institute of Social and Cultural Studies*. {In Persian}.

of Distance Education at Private Higher Institutions in Southern Ethiopia, Educational Planning and Management. *Wolaita Sodo University*, 3(1), 252-271.

[24] Levy, D. C. (2012). **How Important Is Private Higher Education in Europe? A Regional Analysis in Global Context.** *European Journal of Education*, 13(4), 217-240.

[25] Ghoraiishi Khorasgani, M., Yamani, M., Zakersalehi, GH., & Mehran, G. (2016). **An Analysis of Studies in the Field of Higher Privatization.** *Journal of Science & Technology Policy*, 8(1), 77-95. {In Persian}.

[26] Rabiee, A. & Nazarian, Z. (2012). **Obstacles to the Privatization of Higher Education in Iran and**

Archive of SID

A Content Analysis of Articles in Privatization of Higher Education in Iran Scientific Journals

**Maryamsadat Ghoraiishi khorasgani^{1*},
Mohamad Yamani², Gholamreza Zakersalehi³,
Golnar Mehran⁴**

1- Assistant Professor, Department of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran

2- Professor, Department of Education and Psychology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

3- Associate Professor, Institute for Research and Planning in Higher Education, Tehran, Iran

4- Professor, Department of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran

Abstract

Given the expansion of privatization in higher education and the emergence of a variety of monetary universities in the country, the necessity of research and identification of the effects of privatization of higher education is felt. The aim of the current study is analysis of scientific papers share in privatization of higher education in Iran. Identification of the effects of privatization and researchers' attainment of strategies and proposals in period if 1991-2016. To achieve this aim, Search the databases updated with the prestigious; 28 articles extraction and then the content analysis method were studied. After extraction, correlation of the important factor of issues was calculated by Shannon entropy and suggested 223 strategies and solutions of the typology was content analysis. Study results showed that, despite the extraordinary expansion of privatization and its importance, the contribution of research and articles to this field is very low and among the positive effects of privatization, the categories of income earning universities, diversification,

saving spending and reducing government financial pressure, the quantitative scientific growth and the prevention of centralization, have the highest coefficient of importance and are in the first to third priority. Among the negative effects of privatization too, the categories of unemployed graduates, the reduction of the quality of teacher and student education, the classification of education for the benefit of the upper classes of the society, the quantitative growth privatization, degree orientation and fraud and corruption Educational, structural problems high priority factor and first to third priority.

Keywords: Privatization, Higher Education, Privatization of Higher Education, Content Analysis

* Corresponding author: mghoraishi@alzahra.ac.ir